

lán ennek is köszönhető a Siklósi Vár- és Múzeumbaráti Kör kezdeményezésének sikere 1981-ben, majd azt követő években is a március 15-én tartott konferenciáknak, ahol Batthyány Kázmér szerepét több alkalommal is tárgyalták. Batthyányt még 1981-ben kamara-kiállításon mutatták be a siklósi 2. számú iskolában, amely felvette Batthyány Kázmér nevét. A várban, 1982-ben egy nagyobb méretű kiállítást is sikerült megvalósítani.

Ilyen előzmények után érkezett a hír, hogy a Montmartre-temetőben lévő sírját építkezés miatt lebontják. Ekkor fogalmazódott meg hazahozatalának terve, amit a várbaráti kör, a párt- és az állami vezetők elfogadtak, a megvalósítás zöld utat kapott. 1986 végére az ügy állami feladattá vált. A kihantolás 1987. március 10-én történt, másnap a hamvakat hazaszállították. Az operatív feladatokat a Baranya Megyei Tanács Művelődési Osztálya szervezésében egy bizottság végezte. Háromnapos programot dolgoztak ki, mely során, 1987. június 6-án, Batthyány születésének 180. évfordulóján, gyászszerterítés keretei között hamvait a siklósi gótikus várkapornába helyezték el. Az ünnepségsorozat országos jelentőséget kapott. A várudvaron mintegy ötezer ember kísérte végig az eseményeket. Siklós városa és a vár nemzeti színekbe öltözött. A várban és a városban Batthyány végre végleges nyugalomra lelt. A város magáénak érezte őt az ünnepségek idején, de azóta is. Batthyány Kázmér tulajdonképpen „tanúja” lett a város fontosabb eseményeinek, emléke valamilyen formában gyakran jut szerephez. Személye körül hiteles alapokon nyugvó, egészséges kultusz van kialakulóban. A vár „urává” Batthyány igazán díszsírhelyének elfoglalása után lett.

Dr. Füzes Miklós

A Drávaszög

A Kárpát-medence közepén, a Duna és a Dráva egybeszakadásánál, ott kell keresni azt a háromszög alakú területet, ahol a honfoglalás óta magyarok élnek. A néprajztudományban Drávaszögnek nevezzük a Duna és a Dráva közötti területet, mely ma a Horvát Köztársaság része. Homogén nyelvi környezetben él ott a horvátországi magyarság egyharmada, körülbelül nyolcezer lélek. A másik kétharmad az ország egyéb területein, szörványokban található. A Duna közeli részeken enyhe dombok találhatók. Ezeket már a rómaiak gazdag szőlőkultúrát honosítottak meg, s ez a hagyomány azóta sem szakadt meg. A terület déli részén más mezőgazdasági kultúra honosodott meg. A síkságon gabonát termesztettek. A folyók kiöntéseiben, a sok tóban halászat folyt emberemlékezet óta.

Kicsiny, de jómódú települések épültek itt gazdag házsorokkal és csinos templomokkal, melyek mindenkor fontos szerepet töltek be: némely isteni hajlék alapjait még István király uralkodása táján rakták le, s azóta is szilárdan állnak. Ezek az Isten-házak azonban nem csak vallástörténeti objektumok és szakrális helyek. Annál jóval többek: művelődési szerepük van. A XVI. században például a nyiladozó anyanyelvű kultúra alapkövei között a helyük: prédikátorai közül ugyanis némelyek egyben a magyar nyelvű irodalom értő művelői voltak. Az egyházak kebelében működő iskolák ugyancsak az anyanyelvű kultúra bőséggel csobogó forrásai. Olyan pallók, amelyek a paraszti és mezővárosi fiatalok legtehetségesebbjeit a tanult értelmiségiek közé vezették.

A vidéken két fontos település alakult ki a XVI. századra. a Dunához közel található *Vörösmart* és *Laskó*, amely tőle délre fekszik. Mindkét helynek volt jó vízi útja, kikötővel is rendelkeztek. A régi források oppidumként emlegetik őket. Gazdasági és kulturális központok lettek, lakosai felismerték, hogy nem elég gazdagnak lenni. Iskolákat alapítottak, mert úgy vélték, hogy a nehéz időkben a tudomány, a kultúra megvédi őket, és a túlélés szere lehet. A XVI. században nagyon sokan voltak, akik ezekből a kolostori és falusi iskolákból eljutottak európai egyetemekre. A magyar irodalomtörténet, a művelődés- és egyháztörténet számos kiemelkedő egyénisége indult el a Drávaszögből (pl. Vörösmarty Mihály, a magyar barokk próza alapjának lerakója, Laskai Demeter, a második legrégebb verses nyelvemlékünk írója, Laskai Osvát, a Ferenc-rend magyarországi vezetője elismert egyházi író, Laskai János, aki Ezópust ismertette meg a magyar olvasóval, Laskai Csókás Péter, aki Calepinus tíznyelvű szótá-

rában a magyar részt fogalmazta) és mások. Rajtuk kívül fontos idegenek is éltek a vidéken: például Sztárai Mihály 1544-ben Laskón kezdte meg a reformáció tanainak hirdetését.

Vörösmart, Laskó tragédiája akkor kezdődött, amikor a törökök kezdtek kivonulni: mindent felégették, elpusztítottak. A települések soha többé nem tudták elérni a mezővárosi rangot. Falvak maradtak, s népi kultúrájuk a közelmúltig nagyon régiesként hagyományozódott. A magyar nyelvterületen itt őrizték meg a legszebb tündérmeséket, sok régi balladát, proverbiumot, találóst és más műfajt ismertek.

A történelem során számos csapás érte már az itt élő magyarságot, de sohasem volt cél a teljes népesség elűzése vagy megsemmisítése. Csak a közelmúltban következett be ilyen tragédia: 1991-ben a jugoszláv hadsereg megszállta, és Horvátországtól elszakította a Drávaszöveget, s csak hét sanyarú bibliai év után került vissza a független Horvátországhoz. Közben a magyar lakosság egyharmada elmenekült. Végveszélybe kerültek a hitet, a népet, a magyarságot megtartó templomok is, és a megsemmisülés sötét felhői tornyosultak körülöttük éveken keresztül, akárcsak híveik ősi kultúrája felett.

Amikor e mikrovilág irodalmának leltárát vesszük lajstromba, arra kell rádöbbenünk, hogy a bennük megfogalmazott végkövetkeztetések elhangozhattak volna a Kárpát-medence bármelyik szegletében: a felvidéki, a kárpátaljai, a burgenlandi vagy az erdélyi magyar népcsoportok körében is. Egyáltalán nem rendhagyó ez, hiszen azonos gyökereken azonos táperő tartja életben ezeket a leszakadt magyar kultúrákat.

Drávaszög magyarságának értékekben bővelkedő népi kultúrája másfél száz éve vonta magára a figyelmet. A sok régiség, a népköltészet, a szokáskultúra archaikus vonásai már korábban, a múlt században felkeltették az érdeklődést: a Bellyén 1819-ben született, gyermek- és ifjúkorát Laskón töltő *Ács Gedeon*, a neves lelkész, az európai gondolkodású férfiú, az 1848-as magyar szabadságharc támogatója, Kossuth Lajos tábori lelkésze, az emigrációban követője, a közismert naplóíró figyelme ugyanis már az 1840-es esztendőktől ráirányult a drávaszögi népeletre. Az amerikai emigrációjában és az itthon is gondosan vezetett majd ötezer lapos feljegyzéseiben a Dráva-vidék falvairól és embereiről, népi életéről ma is meglepően számító hitelességgel, pontossággal és részletességgel szólt. A népszokásokról, hiedelmekről, közmondásokról, szólásokról, népdalokról, anekdotákról, tájszavakról készített értékes és megbízható feljegyzéseket. *Ács Gedeon* után – aki először fedezte fel és tartotta meg örökítésre érdemesnek a drávaszögi népelet mozzanatait – a vidékről nyomtatott leírásokat hasonló témával csak néhány évtizeddel később jelentettek meg: a budapesti Magyar Nyelvőr az 1880-as évekből közölt híradásokat a drávaszögi falvakból. *Demjén Kálmán* és *Császár Lajos* tanítók főképpen nyelvi adatokat jelentettek meg, de gyűjtéseikben akadnak népköltészeti műfajok is: anekdoták, népi játékdalok, mondókák, mesék, mondák. Utánuk huzamosabb ideig nem akadt senki, aki hírt adott volna a vidék gazdag népeletéről és folklórjáról. *Várady Ferenc* 1896-ban megjelent monográfiájában, a *Baranya múltja és jelenjében* szólt lelkesedéssel a táj színes szokásairól és népeletéről, de az ő lelkesedése sem volt elég ahhoz, hogy tartósan megakadályozza a Drávaszög kicsúszását az érdeklődés látóköreiből. A kíváncsiság, a megismerés lángja hosszabb szünet után a Táj- és Népkutató Intézet 1941-es kopácsi jelenléte nyomán kezdett újból pislákolni, amikor megint gyűjteni kezdték a Duna és Dráva összeshövelése között élő magyarság hagyományait. Az értékes gyűjtés azóta megjelent.

Az 1940-es években a Drávaszögből legelőször a páratlanul szép és eredeti népművészet ragadta meg a kutatók figyelmét. Gönyey Sándor gazdagon illusztrált nagy tanulmányban rajongással számolt be a drávaszögi főkötők finomságáról, a tájból, a vízi világból merítkező díszítményekről, a páratlanul gazdag, csapongó alkotói fantáziáról, amellyel meg voltak áldva az ügyes kezű drávaszögi asszonyok. Fűrge kezük nyomán születtek meg az egyedi, lehetfinom női fejfedők, a főkötők. A sok ősiséget megőrzött Kopács – amelyről a természettudós-polihisztor Herman Ottó is tudósított halászatról írt könyvében – halászata sem kerülte el Gönyey figyelmét. Tanulmányban számolt be róla. Ugyanezen a helyen foglalkozott a vidék néprajzi körülhatárolásának problémájával, ezenkívül ismertette a viseletét.

Katona Imre a Táj- és Népkutató Intézet munkatársaként járt először a Drávaszögben. Visszatérő kutató maradt, akinek a mesekincs javának összegyűjtése és megjelenítése köszönhető. Időközben a Drávaszöveget felkereste Penavin Olga, aki munkatársaival egyéb mű-

fajok mellett gyűjtött meséket is. A mesegyűjtésbe bekapcsolódott Pataky András is, tucatnyi-val gazdagítva a kopácsi népmesék számát.

A baranyai táj múltjának kutatásához, az érdeklődés felkeltéséhez, a népelet, a népköltészet megismerése iránt nagy ösztönzést jelentett Baranyai Júlia esszéstílusban megírt könyve, a *Vízbe vesző nyomokon*. A szerző a fő hangsúlyt a Drávaszög művelődéstörténetére helyezte, ám a népelet kutatója is bőséges utalásokat talál benne. Részben e munka előzménye, előkészítése volt a falu krónikája.

Az 1970-es évek végén terv született, amely célul tűzte ki, hogy összegyűjtse és bemutassa a drávaszögi műfajokat. Kidolgozóinak, Katona Imrének és Lábadai Károlynak a szeme előtt az lebegett, hogy a részmunkálatok révén kikerekedik a Drávaszög néprajzi monográfiája. A tervszerű feltárás eredményeként jelent meg a drávaszögi magyar balladákat közreadó kötet, mely 52 balladatípus 133 változatát tartalmazza.

A kispikai prózaműfajokat bemutató sorozat első könyveként a drávaszögi magyar találókat Hold letette, Nap felkapta címmel juttattam el az olvasóhoz. Tíz helységből 856 típus 4842 változata került elő. Csoportba sorolásuk, elrendezésük a legkorszerűbb nemzetközi szempontok alapján történt, s azóta is a műfajt kutatók megkerülhetetlen gyűjtése lett. A kispikai folklórgyűjtések második köteteként a proverbiumok *Ahogy rakod tüzed* címmel kerültek kiadásra. Tizenegyezernél is több szólást sikerült összegyűjtenem, s a gazdag anyagban értékes történeti rétegek, foglalkozási és egyéb proverbiumcsoportok különíthetők el. Olyan válogatás készült, amely a főbb, csaknem 3000 darabra rúgó típust foglal magába, és jól érzékelteti a műfaj sajátosságait. A könyv az egész magyar nyelvterületen először tesz kísérletet arra, hogy folklórszempontok alapján mutassa be egy nagyobb összefüggő terület szólásait.

Újabb „műfajfeltárással” gyarapította a drávaszögi néprajzi kiadványokat *Lábadiné Kedves Klára*. Munkáiban: *Barkócaikoszoriú*. Alfalusi (drávaszögi) népi játékszerek. HMSZ, Eszék, 1984; *Gyíngyet-gyöngyöt asszonyának*. Drávaszögi (alfalusi) népi mondókák és gyermekjátékok. HMSZ, Eszék, 1989; *Játékos gyermekélet a Drávaszögben és a Dráva mentén*. Játékkiskola II. Budapesti Művelődési Központ, 1995; *Napfény volt a ringatója*. HMRKE, Kopács, 2000. a gyermekélet páratlanul gazdag képe rajzolódik ki. Időközben a műfajokra szélesebb rálátást nyújtó antológia is megjelent, ami abban különbözik a szokványos válogatásoktól, hogy nemcsak a publikált, hanem a kéziratok anyagból is közöl részleteket.

A művelődéstörténettel rokonszenvezeve született meg a drávaszögi iskolatörténetet összefoglaló és a templomok történiáját tárgyaló, néprajzi vonatkozásokat is gazdagon tartalmazó két kötetem, az *Oskolák a régi Drávaszögben és az Istennek hajlékai a Drávaszögben*.

A táj legdélibb települése Kopács. Halászfalu. Mind szellemi, mind tárgyi néprajzi örökség páratlanul gazdag. Két könyvem témája volt: a *Kopácsi vízi életben* a természetből élés és a halászat tudományának régi mesterségbeli fogásait gyűjtöttem össze, a *Kopács*, a víz melletti falu településmonográfia.

A drávaszögi magyarság népi kultúrájáról lexikonszerű összegezésem akkor született meg, amikor a népcsoport a legnagyobb veszélyben élt, kultúrája és léte is fenyegetett volt. A *Drávaszög Ábécé* majd kétezer szócikkében számtalan illusztráció kíséretében fogalmazódik meg az a népi tudás, amit e népcsoport szorgos méhecske módjára az évszázadok során összegyűjtött.

A millennium esztendejében *Istennek népei a Drávaszögben* címmel jelent meg több, mint hatszáz oldalas egyháztörténeti monográfiám: benne az egyház-, a művelődés- és irodalomtörténet, valamint a vallási néprajz eszközeivel tartam fel a római katolikus, a református és a nazarénus közösségek történiáját. Arra törekedtem, hogy külön-külön egy-egy nagy fejezetben a két történelmi egyház, a katolikus és a református, valamint a nazarénus mozgalom drávaszögi jelenlétét, hatását és megtartó erejét tekintsem át, és példákat is állítsak. Ismertetem az egyházak helyi szervezetét és belső életét, valamint több, mint félszáz nevezetes egyházi, művelődéstörténeti, irodalmi szempontból jelentős egyéniséget életútját rajzoltam meg. Közülük többen az egyetemes magyar kultúrában ugyancsak fontos és jelentős helyet foglalnak el.

A drávaszögi magyarság XX. századvégi szomorú kálváriájának lett dokumentuma a *Szétszórásban* című könyvem. Az 1991-es szerb támadások következtében a magyar lakosság jelentékeny része az Árpád-kori falvakból elmenekült, és csak évek múltával térhetett vissza

szülőföldjére. A háborús esztendőik során a lehetőségekhez mérten követtem és adatoltam a történéseket. Kutatói programom lehetővé tette példaértékű következtetések levonását azzal kapcsolatban, hogy egy számbelileg megfigyelt, szellemi háttér nélkül maradt nemzeti közösségnek milyen túlélési esélyei vannak, s mely tényezők segíthetik abban, hogy kultúrája, amely a magyar nyelvterületen a legrégebbek közé tartozik, végleg ne hamvadhasson el.

A drávaszögi magyarságot ugyanis a teljes szétszórattatás veszélye fenyegette, esetében az az állapot következett be, melyet Pierre Nora találóan így fogalmazott meg: „A gyors és végleges eltűnés érzése összekapcsolódik a jelen pontos jelentésének nyugtalanságával, valamint a jövő bizonytalanságával: így a legszerűebb maradványtól a legegyszerűbb tanúságtételig bármi méltóvá válhat a megőrzés méltóságára.” E méltó megőrzés érdekében gyűjtöttem össze azokat a népi írásos szövegeket (naplókat, verseket, rajzokat, vallomásokat), melyeket abból a megfontolásból készítettek, hogy íróik jelet hagyjanak. A textusok önmagukért beszélnek, önmaguktól kínálják a megmaradásért folytatott, életösztön sugallta küzdelemben tanúsított magatartásról a következtetések és tanulságok levonását. Emellett arra is választ kerestem, hogy milyen mértékű és intenzitású volt a horvátországi magyarok népmozgása a háborúban (menekültek, menedékesek), milyen demográfiai viszonyok alakultak ki a háború előtti állapothoz viszonyítva. Vizsgáltam a nemzetiségi intézmények (iskolák, egyházak stb.) szerepét, és áttekintettem a karitatív szervezetek fontosságát a túlélésben és összetartásban. Végezetül arra is választ kíséreltem találni, milyen jövő vár a Drávaszög magyarságára.

Életemből húsz esztendeig naponta testközelből figyeltem e mikrovilág rezzenéseit, s igyekeztem ezt a páratlan gazdagságú szellemi és tárgyi örökséget tizenhét könyvemben, több száz tanulmányomban és cikkemben összegyűjteni és megismertetni, amit e maroknyi népcsoport évszázadokon keresztül szívóssággal a nemzet terített asztalára helyezett. Jogos lehet a kérdés: lehet-e egy cseppből érezni a tenger ízét. Ha elég nagy a csepp, kétségtelenül, ám ezenkívül is marad egy lehetőség. A kutató olyan gyakorlatra tesz szert, hogy a határon túlra, a Kárpát-medencébe szétgurult cseppek, a magyar népcsoportok kultúrájának, gondjainak, fájdalmainak, örömeinek ízét könnyebben felismeri, mert a kisebbségi lét erre képessé és fogékonyabbá teszi. Talán még olyan készségre is szert tesz, hogy az ízelet és a rokonszenv tudományát tovább örökítheti. Legalábbis erre törekedhet. Ha sikerül neki, akkor a szétgurult cseppekből álló „tenger” egészét, a nemzet létét befolyásoló kérdésekkel, fájdalmakkal és patikaszereivel is megismertethet minden érdeklődőt.

Lábadi Károly

A villányi borvidék

Magyarországon, ha borról esik szó, az elsők között említik a villányi borvidéket. Az itt élők már a II. század óta foglalkoznak szőlő- és bortermelettel. Ma mintegy 2 ezer hektár kiterjedésű a szőlőterület, mely a tengerszint feltett 130–442 méter magasságban helyezkedik el. Szőlőkultúránk alapjait a törökök kiűzése után betelepült rácok és németek rakták le. A rácok hozták magukkal a kadarkát, és a vörösbor héjon erjesztésének módszerét, a német telepesek a kékoportó és kékfrankos szőlőfajtákat.

Ezen a vidéken a tavasz korán érkezik, a nyár hosszú és forró, ősszel gyakori a „vén-asszonyok” nyara. A kedvező földrajzi adottságok, a mediterrán jellegű éghajlat, a talaj változatossága, a soknemzetiségű Baranya évszázados hagyományainak és tapasztalatainak köszönhetően – hol a titkok a pincék rejtekében apáról fiúra szállnak – az ország egyik legjobb minőségű és legszelebb választékú borai teremnek itt, melyeket már az 1800-as években ismertek Ausztriában, Németországban, Olaszországban, Franciaországban, sőt Európán kívüli országokban is. Napjainkban ismét kedvezően ítélik meg ezeket a nedűket, a villányi bortermelet gazdáik számos borverseny, kiállítás díjazott szereplői. Közülük *Tiffán Ede* 1991-ben, *Gere Attila* 1994-ben, *Polgár Zoltán* 1996-ban, míg *Bock József* 1997-ben elnyerte „Az év bortermeletje” díjat is.